מסביב לשולחן

נושא השבוע: **איסור ספיה לקטן**

המקור בפרשה: "כל נפש מכם לא תאכל דם"

(י"ז י"ב להזהיר גדולים על הקטנים יבמות קי"ד)

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

הגאון רבי מאיר הייזלר שליט"א
ראש ישיבת אור תורה

ספיה בקטן ובמת

גרסינן בגמ' נדה ס"א ע"ב, ת"ר בגד שאבד בו כלאים עושה ממנו תכריכין למת, א"ר יוסף זאת אומרת מצוות בטלות לעתיד לבא, א"ל אביי וכו' והא אמר רב ינאי לא שנו אלא לספדו אבל לקברו אסור, א"ל לאו איתמר עלה א"ר אפי' לקברו, ור' יוחנן לטעמיה דאר"י מאי דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות, ע"כ. ובתוס' שם פירשו דהכוונה במצוות בטלות לעת"ל היינו לעולם התחיה.

אולם הרשב"א שם הק' על דברי התוס', ולכן פי' דהכוונה לעתיד לבא היינו משעה שמת, ולומר שאין החי מצווה על המת כדרך שאמרו בקטנים לא תאכלום קרי ביה לא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים, וטעמא משום דאמרו במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי בשעת מיתתו. ובטעם המ"ד דפליג וס"ל דאסור לקברו בכלאים אבל מותר לספדו, ביאר שם הרשב"א דהיינו משום דשעטנז לא אסרה תורה אלא לבישה והעלאה דומיא דלבישה, וסופדו שהוא לכבודו בלחוד הוי דומיא דמוכרי כסות שמוכרין כדרכן, אבל לקוברו הוא דרך לבישה ולפיכך אסור למ"ד אין מצוות בטלות לעת"ל.

ועי' מה שהביא הכותב בעין יעקב בספ"ק דברכות מהרשב"א ביתר ביאור, דהנידון בפלוגתת האמוראים הוא בגדר פטורו של מת, דלדעת ר"א המת כתינוק שלא הגיע לכלל המצוות מצד עצמו ואף שאילו ראינוהו לבוש שעטנז אין בי"ד מצווין להפרישו, עכ"ז אנו מוזהרים עליו שלא להאכילו בידים, אבל לר"י כיון דכתיב במתים חפשי אין מוזהרין עליו. והיינו שנחלקו בגדר הפטור דמת מן המצוות, דר"י דריש קרא דבמתים חפשי שזהו הפקעה בעצם חיובו, וליכא עלינו איסור להאכילם באיסורין, אבל לר"א הוי רק פטור בגדר אונס, ולהכי מוזהרים עליו שלא לספותו איסור בידים.

והנה מש"כ הרשב"א דלר"א איכא איסור דלא תאכילום על המתים כמו על הקטנים הוא חידוש גדול, דהא כתב בתה"ד סימן ס"ב דהא דאסרה תורה לספות איסור לקטנים בידים, הטעם הוא שלא ירגיל אותו לעבור בעבירות וכשיגדל יבקש לימודו, ע"ש, וא"כ אין ללמוד מתים מקטנים. ועי' בחי' הריטב"א בנדה שם שהק' זה בתר"ד על הרשב"א וז"ל, דהיאך זה דומה לקטנים הבאים לעולם ואנו חייבים לגדלם ולחנכם במצוות, למתים שהלכו לעולם וכו'.

אולם יעוי' בשו"ת חת"ס חאו"ח סי' פ"ג שהוכיח מכ"ד שלא כולהו ס"ל האי טעמא דתרה"ד, וגם תמוה לטעם התרה"ד דא"כ למה אסור לספות איסורין לחרש ע"ש. ובאחיעזר ח"ג חיו"ד סי' פ"א שהוכיח דדעת הרשב"א דלא ס"ל כהתרה"ד, והתורה אסרתו לקטן בלאו האי טעמא דא"כ שפיר איכא לדמות מת לקטן אם מת אינו מופקע מן המצוות. ובדעת הרשב"א נראה דדין לא תאכילום הוא דין ואיסור עלינו, וכמו שאסור לנו לאכול האיסורים כמו"כ אסור להאכילם לקטנים וה"ה למתים, וכ"נ מדברי הרשב"א שהביא שם הריטב"א וז"ל, שלא חילקו כאן אלא לענין אם הם בטלות אצלנו לגבי דידהו ע"ש.

אולם עדיין יש לעיין, דאע"פ שנתבאר דדעת הרשב"א דלא כסברת התרה"ד בטעם דאין להאכיל לקטן איסורין דיגדיל ויבקש למודו, מ"מ עדיין צ"ב היאך אפשר ללמוד איסור ספיה מקטן למת, והא בקטן הוכיחו האחרונים (עי' תבו"ש יו"ד סי' ב') מגמ' סנהדרין נ"ה ע"ב דקטן הבא על הבהמה תקלה נמי איכא, ורק רחמנא חס עליה לענין עונש, הרי דקטן שייך באיסורים, ומה"ט כ' דקטן מיקרי בר זביחה לגבי שחיטה, ומן הסברא דזה לא שייך במתים. ועי' יבמות ל"ד ע"א שנראה דקטן אינו כלל באיסורין.

ונראה בזה ע"פ מה שהביא בס' מלבושי יו"ט חיו"ד סימן י"ט מהתו"כ בכ"ד דאיכא קרא מיוחד להזהיר גדולים על גדולים כשהוא שוגג, ובענין שם קרא למעט המאכיל מכרת, והביא כ' מהמהריט"א בס' קדושת יו"ט, ופע"ז ביאר דעת הרמב"ם בפ"י מהל' כלאים הל"א דהמלביש את חבירו כלאים אם היה הלובש מזיד הלובש לוקה והמלביש הל"א דהמלביש את חבירו שוגג והמלביש מזיד המלביש לוקה והלובש פטור ע"ש. וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' אבל שאם טמא הכהן והנטמא שוגג המטמא לוקה ע"ש. ובככ"מ שם הביא שהרא"ש בתשובותיו שאל להרשב"א מהיכן למד ד"ז ולא זכינו לתשובתו, ולזה כ' המלבושי יו"ט דיסוד דברי הרמב"ם הוא מהאי תו"כ.

[ועיי"ש במלבושי יו"ט דמה שלא הביא הרמב"ם דינים אלו רק בכלאים ובטומאת כהן, הוא משום שבאכילת איסורין עיקר החיוב על ההנאה שבאה לו, ובזה אין המאכיל מתחייב דלא מצינו בכל התורה זה נהנה וזה מתחייב כמ"ש בקידושין מ"ג, ורק בטומאת כהן וכן בכלאים שאינו על ההנאה אלא על הלבישה, וכמו שנראה ברמב"ם בכמה מקומות בה' כלאים דלבישה חייב אפילו בלי הנאה כלל ורק בהעלאה בעי הנאה עיי"ש באורוכה].

וא"כ כיון שגדולים הוזהרו על הגדולים, לא מצד שלומדים זאת מקטנים אלא יש לנו קרא מיוחד לזה, וגם בלי הטעם דתה"ד שמא יתרגלו דזה לא שייך בגדולים אלא הוי איסור עצמי שהתורה אסרה שלא לאכול ושלא להאכיל, א"כ גם במתים אם רק הוי בעצם החיוב ואינם מופקעים מעצם החיוב, שפיר כתב הרשב"א שאסור לנו להאכילו למת, והוי זה איסור על החיים. [אכן בכס"מ ביאר הרמב"ם דהוי דין בפנ"ע בטומאת כהן ובלאים, וגם משאלת הרא"ש משמע דלא כמלבושי יו"ט, ועי' באור"ח פר' אמור].

ועי' בפמ"ג או"ח סי' שמ"ג במשב"ז שנסתפק במאנס את חבירו והאכילו נבילות, אם איכא בזה איסור דלא תאכילום דלא דמי לקטן שיתרגל בכך. ולפמש"נ הדבר תלוי בפלוג' הרשב"א והריטב"א, דלדעת הריטב"א שאיסור ספיה לקטן הוא שלא ירגיל ולא שייך במת, יל"ד דגם במאנס חבירו גדול ליכא הך איסור. אולם לדעת הרשב"א שגם לגבי מת איכא הך איסור, ה"ה לגבי מאנס את חבירו הוי בכלל איסור ספיה, ובפרט לפ"מ שנתבאר דיסודו של הרשב"א הוא מהתו"כ שגדול מוזהר על הגדול.

(סה"ז נר לאחד, עיי"ש בהרחבה)

עיון הלימוד

הרה"ג מרדכי קרליבך

בלאו דשביתת בנו ובאיסור ספייה

אמרה תורה 'לא תעשה כל מלאכה וגו' ובנך', שהוזהרנו בזה על שביתת בנו, והיינו כאשר הבן עושה לדעת אביו, ובעלי התוס' בפרשת יתרו הקשו, דביבמות קיד. איתא דבג' מקומות הזהירה תורה גדולים על הקטנים, והוא משום איסור ספיה, ויליף מנייהו לשאר איסורי תורה, וא"כ מחמת לתא דאיסור ספיה כבר הוזהרנו שלא להאכיל שום איסור לבנינו, וא"כ למה צריך קרא מיוחד ומסוים בשביתת בנו להזהיר את האב שלא יעשה בנו מלאכת האב, והרי לעולם כל שעושה מלאכה לדעת האב יש בזה איסור ספייה. והאחרונים האריכו בזה

[והוא תליא בפלוגתת רבוותא בדין לא תאכילום בשאר איסורי תורה, דדעת הרמב"ן בפרשת אמור (פכ"א פ"א) דכמו שבדם ושרצים וטומאת כהן הוזהרו גדולים על הקטנים, כן הוא גם בשאר איסורי תורה, וכ"מ ברש"י יומא עח: (ד"ה אינשי) ובר"ן (א.), ובנו"ב (מהדו"ת או"ח סי' א') ובמלבושי יו"ט (יו"ד סי' י"ט ובפלפולים סי' ג'), אכן בב"י (או"ח סי' שמ"ג) העלה בדעת הנמוק"י דאין איסור ספיה מה"ת בשאר איסורי תורה].

באחיעזר [ח"ג סי' פ"א סקט"ג] הביא בשם הגר"ח שתירץ דבאמת בכל ספיית מלאכה לבנו יש בזה איסור גם מחמת הלאו דלא תאכילום, אלא דמשום הלאו דלא תאכילום לא הוי אלא איסור בעלמא, וכשאר איסורי תורה, משא"כ משום לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך הוי איסור דשבת, ומבואר ביבמות ו. וברש"י [ד"ה וכ"ת] דאיסורי שבת חמירי שנעשה בהם כמומר לכל התורה, [ואף בלאוין שאין עליהם כרת וחטאת].

ונראה ליישב קושית רבוותא [מה נתחדש במצות שביתת בנו], דהנה האחרונים חקרו באיסור זה המבואר ביבמות קיד. שאסור לטמא כהן קטן דכתיב אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים, האם איסור זה נאמר רק לכהנים, או שכל אחד מישראל מוזהר שלא לטמא כהן קטן, וצידדו האחרונים דלא הוזהרו הגדול על הקטן אלא דוקא במה שהוא עצמו מוזהר, אך באיסור שאינו אסור בו אינו מוזהר על הקטנים. ובחקרי לב [או"ח סי' ס"ח] העלה, דבדברי הטור [יו"ד סי' שע"ג] מבואר דרק כהנים הוזהרו על הקטנים.

ומעתה [דליכא איסור ספיה אלא באיסור שהוא עצמו מוזהר], נראה דגדר לאו דלא תאכילום הוא בכך, דכמו שמוזהר שלא לעשות בעצמו מעשה איסור, כך מוזהר שלא לעשות מעשה האיסור לקטן, כגון אכילת שרצים וטומאת כהן, שהחפצא דאיסורא הוא מעשה האכילה וטומאת הכהן, וזהו שנתחדש דכמו שהוא מוזהר שלא לעשות בעצמו מעשה האכילה ושלא לטמא כהונתו, כך מוזהר שלא לעשות מעשה איסור זה להקטן.

מעתה יש לחדש דאין שייך איסור לא תאכילום במלאכת שבת, לפי שאין מצות השביתה נתפסת רק בגוף השובת בלבד, וכאשר כן כתבו האחרונים וכפי שיבואר, ונמצא דגוף האיסורים דתליין בשביתה אינו במעשה גרידא, וא"כ כאשר הגדול עושה מלאכה עם הקטן, הרי אין הגדול עושה החפצא דאיסורא להקטן, כי אם שכל המעשה של הפקעת השביתה מתייחס אל הקטן בעצמו, ואשר לכן גבי שבת ליכא משום לאו דלא תאכילום.

ויסוד לזה, דהנה בחתם סופר [או"ח סי' פ"ד וחו"מ סי' קפ"ה] ובישועות יעקב [או"ח סי' קס"ג סק"ו] כתבו, דאף למ"ד דיש שליח לדבר עבירה מ"מ לענין שבת לא אמרינן כן לפי שמ"מ הגוף שובת והתורה אמרה תשבות.

ובפרשת בא [פי"ב פט"ז] הארכתי לבאר שיטה זו, דאין זה רק טעמא דקרא ד'תשבות', אלא דהוא מבואר עפ"י מה שכתבו האחרונים דפרשת שליחות לא נאמרה כלפי המעשה בעצמו לדונו כאילו שהשולחו עשאו, אלא רק לענין זה שהמשלח הוא נקרא בעל המעשה, וענין זה של ביטול השביתה אינו תלוי במי שהוא בעל המעשה, אלא דהחפצא דאיסורא הוא בצירוף 'הגברא' שאינו שובת, וממילא אין שייך בזה דין שליחות.

גם בחלקת יואב [סי' א'] יצא לחדש דלענין איסורי שבת אין איסור לא תאכילום ומטעם אחר [יעוי"ש דברים מחודשים], וכתב שם דמה דמבואר בשבת קכא. שקטן שבא לכבות מעכבין אותו הוא רק לפי ששביתתו עלינו, וכבר השיגו עליו דמפורש בראשונים ביבמות קיד. דהטעם שמעכבין את הקטן מלכבות הדליקה [כשעושה על דעת אביו] הוא משום איסור ספיה, אך מ"מ בדעת הר"מ נראה כמש"נ.

והנה הר"מ [פ"א שביתת עשור ה"ה] כתב, למדנו מפי השמועה שאסור לרחרץ בו או לסוך או לנעול את הסנדל וכו', ומצוה לשבות מכל אלו כדרך ששובת מאכילה ושתייה שנאמר שבת שבתון שבת לענין אכילה ושבתון לענינים אלו, הנה דעת הר"מ דחמשה עינויים אלו אסורין מדאורייתא מדכתיב שבת שבתון, וכן נקטו רוב הראשונים והאחרונים בדעתו, [דלא כדעת התויו"ט (פ"י דיומא) בדעת הר"מ שהוא רק מדרבנן].

דבר העורך

רש"ר הירש מקדיש מאמר מקיף נוקב ומרתק למצוות ואהבת לרעך כמוך, התורה שינתה ככאן מלשונה ולא כתבה "ואהבת את רעך" אלא ואהבת לרעך כמוך. אילו נאמר ואהבת את רעך הייתה המשמעות שמדובר כאן באישיותו של האחר והיה חובה להשוות אהבה זו לאהבת עצמינו אין להעלות על הדעת קיום דרישה כעין זאת. כי האהבה האמורה כאן מוטלת עלינו ביחס לכל אדם אך האהבה המתייחסת לאישיותו של האדם אינה יכולה להתקיים אלא בתנאים המתקיימים לעיתים רחוקות מאד.

אולם התורה אומרת "ואהבת לרעך כמוך" "לרעך" אין הכוונה לאישיותו של השני אלא כל המגיע אל אישיותו לא את-רעך אלא ל-רעך כל היכול להביא טוב לאישיותו כל התנאים הקובעים את מעמד חייו לטוב או למוטב, לאלה נכוון את אהבתינו נדרוש את טובתו כשם שאנו דורשים את טובת עצמינו נשמח באושרו ונתעצב בצערו כאילו הדברים אירעו לנו. בשמחה נתרום לשלומו כאילו היה מדובר בשלומינו נרחיק מעליו צער כאילו נשקפה סכנה לנו זו דרישה שנוכל לקיימה ביחס לכל אדם אפילו אם אין כל קירבת נפש בינינו שהרי אותה מצוות אהבה מתעלמת לחלוטין מאישיותו של האחר היא אינה בנויה על אחת מתכונותיו.

וטעמה של מצוה זו "אני ה'" בשם ה' היא מוטלת עלינו ביחס לכל הבריות שהריה הוא שקבע את ייעוד כולם להיות "רעים" זה לזה. כל איש ימצא בחבירו את אותה ריעות כי רעהו ירבה את שלומו ובשלום רעהו יהיה לו שלום איש לא יחשוש מהצלחת חברו ולא יקווה להיבנות מחורבנו לא ישמח בהצלחתו הוא כל עוד חבירו כושל בצידו.

אדם שלם מבחינה מוסרית ורוחנית לא יבדיל בין שלום רעהו לשלום עצמו כי הסיבה המביאה אותו לדרוש את שלום עצמו היא גם זו המביאה אותו לדרוש את שלום רעהו כי גם אהבתו את עצמו אינה אלא הכרת חובה הוא רואה בעצמו רק את יצר כפיו של ה' וה' הפקיד בידו את צלמו עליו להביא אותו לאותה שלימות גופנית ומוסרית שה' הועיד לו כרצונו כי למען אותה שלימות ה' הביאו לחיי חלדו ונתן לו הוראות בתורתו. ומתוך אותה הכרת חובה הוא אוהב את שלום רעהו הו אאוהב ברעהו את יצר כפיו של ה' שברא אותו כמותו בצלמו ובאהבתו לבריות הוא מוכיח את אהבתו לה' "אוהב את המקום ואוהב את הבריות" (אבות ו' א')

שלמה יצחק הלוי רוזנשטיין

והר"ן בפירושו על הרי"ף [א. ד"ה יום] השיג ע"ז וז"ל, לא מיחוורא לי, הא דתניא לקמן התינוקות מותרין בכולן חוץ מנעילת הסנדל, ומוכח בגמ' דמותרין בכולן דקאמר היינו דמותר לגדולים לרוחצן ולסוכן וכמו שנפרש עלה, והא הני ודאי לתענוג עבדי להו, ואי מנעין הני מנייהו חד יומא לא מסתכני, ואי אסורין מדאורייתא היכי שרי, והא כתיב לא תאכלום וקרי ביה לא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים, וצ"ע.

ובחבצלת השרון מועדים ענייני יוה"כ כתבתי ליישב דעת הר"מ, דהנה עיקר הנץ חמשה עינויים אין האיסור בהם במעשה הסיכה או הרחיצה, אלא באו בלשון הכתובים במצות השביתה, וכך הוא גם לשון הר"מ שנצטוינו על שביתת העשור בהנך חמשה עינויים, וכאשר סך את הקטן אין הוא עושה את החפצא דאיסורא להקטן אלא כל עיקר המעשה נתפס רק בגופו של הקטן, ומעתה מישבת קושית הר"ן היאך התירו לסוך ולרחרץ את הקטן, כמש"נ דבמצות שביתה אין שייך איסור ספיה.

צוף הוצאה לאור – נתן פלדמן

הופיע ויצא לאור הספר החשוב

מנחת יו"ט - בבא בתרא

בירורי סוגיות על סדר המסכת על כל הפרקים מרישא ועד גמירא

מאת הגאון הרב משה יו"ט ברנדויין שליט"א

ת.ד. 41068 ירושלים - עורך ראשי: הרב שלמה רוזנשטיין - אין לקרוא בשעת התפילה וקריה"ת או ע"ח סדרי הישיבה - אין להסתמך להלכה למעשה על הדברים המובאים כאן

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

מסירת תינוק למינקת נכרית

מובא ברמ"א יור"ד סימן פ"א סעיף ז' "חלב מצרית כחלב ישראלית, ומ"מ לא יניקו תינוק מן המצרית אם אפשר בישראלית דחלב עובדת כוכבים מטמטם הלב ומוליד לו טבע רע, וכן לא תאכל המינקת אפילו ישראלית דברים האסורים וכן התינוק בעצמו כי כל זה מזיק בזקנותו".

הט"ז (שם) ס"ק י"ב כתב לפרש את דברי הרמ"א "וכן לא תאכל המינקת דברים האסורים" וז"ל "נ"ל לפרש דזה מדובר **אפילו אם יש לפעמים היתר לאכול דבר אסור מפני פיקוח נפש מ"מ לא תניק את התינוק**". וכ"כ הש"ך (שם) ס"ק כ"ה, ומוסיף הש"ך (שם) ס"ק כ"ו לפרש דברי הרמ"א "וכן התינוק בעצמו וכו'" וז"ל "כלומר אע"ג דקטן האוכל דברים אסורים מדרבנן אין אביו מצווה להפרישו וכמו שנתבאר באו"ח סימן שמ"ג, היינו מדינא אבל מ"מ יפרישו **מפני שמזיק לו בזקנותו שמטמטם הלב וגורם לו טבע רע**".

מש"כ הרמ"א שחלב נכרית מטמטם את הלב כוונת דבריו למה שמובא בגמ' יומא דף ל"ט עה"פ "ולא תטמאו בהם ונטמאתם בם" - אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם בם, ופירש רש"י אוטמת וסותמת מכל חכמה (עי' בכלי יקר ויקרא י"א א'). וזה כוונת המהרש"ל ביבמות סוף פרק חרש בשם המקובלים שאכילת נבילות ושקצים מטמטם את הלב והשכל וכפי שמובא בברכי יוסף להחיד"א יור"ד סימן פ"א ס"ק ג', וכ"כ בספרו פתח עינים עבודה זרה דף כ"ו.

ולכאורה משמע מדברי הש"ך והט"ז משמע שאף במקום שהותר לאכול את המאכל האסור מ"מ שייך בזה טמטום הלב, וכך משמע ברשב"א לחידושיו על מסכת יבמות דף קי"ד ע"א אחר שמציין המחלוקת בין ר"מ ורבנן בגמ' ע"ז דף כ"ו ע"א דלר"מ עובדת כוכבים לא תניק את בנה של בת ישראל מפני שחשוחה על שפיכות דמים, ולחכמים עובדת כוכבים מניקה את בנה של בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינו לבינה, וכותב הרשב"א וז"ל "אלמא לכו"ע חלב הנכרית מותר אפילו לכתחילה אלא שלהניק נכרית בנה של ישראל אסר ר"מ משום החשד ורבנן שרו כשאחרים עומדים על גבה, אבל מפני שטבען של ישראל נח יותר משום דרגילי במצות והם רחמנים ובישנים בטבע אף חלבן מגדל טבע כיוצא בהם וכו' מכאן נראה שהוא מותר לגמרי ואין בו אלא משום חסידות". וכן דעת המאירי ביבמות (שם). וכתב במשך חכמה פרשת ואתחנן דברים ו' י"א שאף שהותר בבואם לארץ אכילת דברים טמאים מ"מ יש חשש שמחמת טמטום הלב שיש ע"י אכילתם אפילו בהיתר עלולים לשכוח את ה', ולכן בא הפסוק ואומר "השמר לך פן תשכח את ה' אלוקיך אשר הוציאך מבית עבדים", ודלא כדברי המהר"ל מפראג בספרו תפארת ישראל פרק ח' שאם המאכל מותר באכילה אף שזה איסור אין זה גורם לטמטום הלב, (עי' דרשות הר"ן דרוש י"א).

◈ ◈ ◈

ויש לדון מה שאסור לאכול מחלב של נכרית האם משום שאוכלת מאכלות אסורות וזה גורם טמטום הב, או אפילו כשאוכלת מאכלים כשרים ג"כ לא יניקו מהגויה וזה גורם לחלב שיטמטם משום שהיא גויה, ולכאורה מדברי הרשב"א הנ"ל משמע דאף שאוכלת הגויה מאכלות מותרים ג"כ אסור לינק ממנה מפני שטבען של גוים משפיע על החלב אף שאין אוכלת מאכלות אסורות, אולם מדברי הריטב"א בחידושיו למסכת עבודה זרה דף כ"ו דהקשה דמדברי המשנה בעבודה זרה דף כ"ו משמע שחלב נכרית מותר כל שאין סכנה ואילו ביבמות דף קי"ד משמע דדוקא אם יש סכנה לתינוק מותר, והעלה שהנכון דחלב נכרית מותר מן התורה וחכמים אסרו כל היכא דאפשר בחלב בת ישראל מפני **שהנכרים אוכלים שקצים ורמשים ומוליד בהם אכזריות ומדות רעות** וכך כתב בחידושיו ליבמות דף קי"ד, משמע מדבריו דרק משום שאוכלת מאכלות אסורות אסור החלב בזה גורם לטמטום הלב אבל אם תאכל מאכלות מותרים לא שייך בזה טמטום הלב. וכן משמע לשון האור זרוע רפ"ב דעבודה זרה סימן קפ"ו. אח"כ מצאתי שבספר בן איש חי פרשת אמור אות י"ד כתב וז"ל "חלב נכרית מן הדין דינו כחלב ישראלית, ואעפ"כ אם צריך מינקת לתינוק ישתדלו מאוד שלא לתת לו לינק מנכרית כי חלב נכרית מטמטם את הלב ביראת שמים ומוליד לו טבע רע ואכזריות, **ואפילו אם הנכרית הזאת יושבת בבית ישראל ואינה אוכלת אלא מאכלים כשרים המותרים לישראל מ"מ שומר נפשו ירחק ממנה**".

ולכאורה מדברי רש"י במסכת סוטה דף י"ב ע"ב משמע אחרת דכתב לגבי משה שסירב לינק חלב טמא, ופירש רש"י **שאכילת המצריות דברים טמאים והתינוק טועם בחלבה כל מה שאוכלת**", ומבואר מדברי רש"י שאין חלב הנכרית אסור בעצם אלא משום מאכלה. וכ"כ הנצי"ב בספרו מרומי שדה עמ"ס סוטה דף י"ב לדייק מדברי רש"י. ועפ"ז כתב ליישב קושית הרשב"א והר"ן בע"ז, דביבמות דף קי"ד כתוב דיונק כותית הוא כיונק שקץ אם לא כשיש סכנה, ואילו בע"ז דף כ"ו כתוב דמניקה כותית בנה של ישראל כשאין חשש של שפיכות דמים, ולפירש"י ניחא דכשמאכלה כשר אין בחלבה איסור ובכה"ג מדובר המשנה בע"ז. (עי' בס' מנחת סוטה (עפשטין) בסוטה דף י"ב ובחידושי מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שם).

הנצי"ב בפירושו הרחב דבר דברים ו' י"א כתב לבאר עפ"י דברי התנחומא "והרי מותר להניק שכן שנינו מניקה גויה את בן הישראלית ברשותה מהו ברשותה **אוכלת מתחת ידה ומניקתה**" דהיינו שאוכלת מאכלים כשרים ולכן מובא בגמ' ע"ז כשהישראלית מקפדת על מאכל הגויה שיהיה כשר אז יכולה להניק.

בשו"ת חלקת יעקב ח"ב סימן מ' כתב שאינו ראוי לעשות עירוי דם של נכרי לתוך גופו של ישראל כי הוא מטמטם את הלב של הישראל כמובא לגבי חלב נכרית, משום שסגולת מאכלים אלו לטמטם את האדם האוכלו, ולכן החמיר שלא לעשות עירוי דם בדם של מי שאינו שומר תורה ומצוות **ואוכל מאכלות אסורות**, כי הרי לדעת הרשב"א אכילת מאכלות אסורות זה מוליד טבע רע. והאריך בזה בנו זצ"ל בשו"ת שאילת שאול יור"ד סימן ד' עיי"ש, ומוסיף דאם הגויה אוכלת מאכלות מותרים אין שום איסור בהנקה וזה לא מוליד טבע רע, ומציין לכן דברי הגמ' שבת דף פ"ו ע"ב - עכו"ם דאכלי שקצים ורמשים חביל גופיהו. וא"כ אין זה אלא א"כ אכלו מאכלות אסורים.

וכך מובא תשובת הגאון רבי שלמה קאנצפריד זצ"ל (בעל הקיצור שלחן ערוך) בקובץ מוריה שנה י"א גליון ה' ומביא ראי' ממה שכתוב בפסוק "והיו מלכיך אומניך ושרותיהם מינקותיך" ולכאורה כיון דחלב נכרית אינה מותרת אלא במקום סכנה כמו חלב טמאה מה בשורה היא לישראל שתהיינה שרותיהם מינקותיך מה שהוא אסור מעיקר הדין ואינו מותר אלא במקום סכנה, ועיין בחידושי הר"ן בעבודה זרה דף כ"ו וצ"ל דמה שחלב נכרית אסור זהו משום המאכלים שהיא אוכלת דברים האסורים באכילה ובהנאה והפסוק מבשר "ושרותיהם מינקותיך", שיהיו בביתך ויאכלו וישתו דברים המותרים עיי"ש.

◈ ◈ ◈

מש"כ הרמ"א הנ"ל "וכן התינוק בעצמו (לא יאכל) כי זה מזיק בזקנותו", מן הראוי לציין מש"כ הפרי חדש בסימן פ"א ס"ק כ"ו וז"ל "אעפ"י שקטן אוכל נבילות אין מצווין להפרישו **היינו מעיקר הדין אבל מ"מ יפרישוהו מפני שמזיק לו בזקנותו שגורם לו טבע רע וסופו לצאת לתרבות רעה, ולפי שבזמנינו זה לא נזהרים מעניינים אלו רוב הבנים הם עזי פנים שבדור ואין יראת ה' נוגעת בלבם אף אם יוכיחום על פניהם לא בני קבלת מוסר נינהו כדמוכח ביומא דף פ"ב**".

איסור ספיה בחרש ושוטה

[גיטין נ"ה א', קטנה בת ישראל שנשאת לכהן אוכלת בתרומה, ובגמ' שם מדייקינן דחרשת לא אכלה, מ"ט שמא יאכיל חרש בחרשת, וליכול קטן אוכל נבילות הוא, גזירה שמא יאכיל חרש בפקחת וכו'. והנה בדברי הגמ'] צ"ב טובא מה קמשני שמא יאכיל חרש בחרשת, ולמה גרוע טפי חרשת לחרש מחרשת לפקח וכבר נתקשו בזה הראשונים. ועוד קשה פריך "וליכול קטן אוכל נבילות הוא", וצ"ע דהרי רש"י במשנה שם פירש דקטנה שנשאת אוכלת בתרומה דרבנן איסור ספיה. ובתרה"ד (פסקים וכתבים סי' ס"ב) כתב וז"ל "הא דאייתי קרא דאסרה תורה דלא ליספי ליה בידים, נ"ל הטעם דקפיד רחמנא שלא ירגיל אותו לעבור עבירות, וכשיגדיל יבקש לומדו, עכ"ל. משמע דבשוטה דלא אתי לכלל דעת מותר ליספי ליה בידים.

אכן החת"ס בשו"ת (או"ח סי' פ"ג) כתב להוכיח דבודאי גם בשוטה יש איסור ספיה, וגם האמרי בינה כ"כ, ודחו דברי התרה"ד הנ"ל. וגם ברשב"א בסוגיין מבואר שמדמה איסור ספיה בחרש לקטן (עי' חת"ס הנ"ל שמוכיח כן). והפמ"ג בפתיחה כוללת (ריש החלק השני) כתב ג"כ לדבר פשוט שאסור לספות לשוטה, דגזה"כ היא שלא להאכיל בידים, אף למי שאינו מצווה.

וברש"י כתב במשנתינו דאוכלת בתרומה דרבנן, ולכאורה רק למ"ד בי"ד מצווין להפרישו כתב כן, דלאידך שרי אפי' בתרומה דאורייתא. אכן נראה דלכו"ע הוצרך רש"י לומר כן, דא"א לומר דהטעם שאוכלת בתרומה זהו משום שאין מצווין להפרישו, דא"כ מאי איריא דקתני "בת ישראל שנשאת לכהן" דמשמע שהנישואין מתירין לה זאת, בלא"ה מותרת משום שאין בי"ד מצווין להפרישה. אלא ע"כ דהכא שרי אפי' להאכילה בידים, ומשום דנשאת לכהן ודוקא בתרומה דרבנן כפרש"י.

ומעתה זהו השו"ט כאן בסוגיא, דמשני "גזירה שמא יאכיל חרש בחרשת", היינו דכיון שהוא חרש לא ידע לאיזדהורי ואינו מבחין בין תרומה דרבנן לתרומה דאורייתא, וחיישינן שמא יאכילה גם תרומה דאורייתא. (משא"כ קטנה שנשאת לכהן שהוא פקח ובר דעת, ולא יספה לה תרומה דאורייתא). ומיושב למ"ד קטן אוכל נבילות אין בי"ד מצווין להפרישו, דלכן אסור בחרשת, והחיוב להפרישו להד מ"ד הוא מהתורה, דבזה פליגי אם החיוב "להזהיר גדולים על הקטנים" הוא רק אזהרה שלא לספות להם בידים, או שהוא חיוב על הגדולים להפרישו הקטנים מאיסור, ולא מהני נישואין דרבנן להתיר איסור זה.

ומקשה הגמ' "וליכול, קטן אוכל נבילות וכו'" היינו דלהלכה דקי"ל כמ"ד שאין ב"ד מצווין להפרישו, אין איסור גם אם תאכל תרומה דאורייתא וגם מה שמאכילה בידים וסופה לה תרומה דאורייתא אי"ז אלא בחינת "קטן אוכל נבילות", כיון דחרש הוא ופטור מהמצוות ואינו מוזהר שלא לספות לאחרים, ואין ב"ד מצווין להפרישו. ומשני "גזירה שמא יאכיל חרש בפקחת" דהיא מצווה בכל התורה, ואשה אינה מבחינה בין תרומה דאורייתא לדרבנן (וכיון שהותר לה תרומה דרבנן בסבורה שגם דאורייתא כן), והואיל וגם בעלה אינו מבחין (שהרי הוא חרש), עלולה שתבוא ותאכל תרומה דאורייתא ויש עליה איסור תורה. והשתא מיושב הכל, דכבר מתחילה שתירצנו משום חרש בחרשת הכוונה היתה שיש לחשוש שיאכילה בתרומה דאורייתא, כדמשני לבסוף "גזירה שמא אתי לאכולי בתרומה דאורייתא" והכל הוא המשך אחד, (עמהרש"א ומהר"ם שיף).

(הערות במס' גיטין נ"ה א')

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ שליט"א

כלאיים לקטן

אסור מן התורה לומר לקטן לעשות מלאכה בשבת, לף אם הוא קטן מאוד ואינו בר הבנה. גם איסור לדבנן אסור לגמרי לקטן לעשות. [מקצ"ב ס' שמ"ג ס"ק ד', ולולא יכמות דף עח. שנסתפקו שם מותר לסור קטן קטן עבל בשמן של תרומה, ופיכ במל"מ פרק י"ז ממאכלות אסורות שהספק מטעם איסור ספיה שעניינו איסור לספות ולתת לקטן דבר איסור.] כמו כן, אין לאותו לעשות כל איסור אחר לא לתת לו איסור, ולכן אסור להציע כלאיים תחתיו [שו"ע עונג יום טוב ס' י"ו. ואפשר שיש לדקדק לא להלבישו בגדי צמר]. ועיי, כי המעיין כן לקטן יש לומרים שחייב מלקות. [ולולא פרי מגדים או"ח ס' שמ"ג ס"ק א']. כהן קטן אסור להכניסו למקום טמא כמו בית הוליס [יו"ד ס' שע"ג א']. ובמקום אוכל אביו שהוא כהן לא יוכל להאכיל, ויש להציע שאמו תגיענו לשם ולא תכניסנו, אלא תכנס היא והוא יחזר אחריה. ולף אם בר חיוב הוא יש אומרים כי אמו פטורה מזה ולולא מצנה בדורה ס' שמ"ג בזה, ויש להוסיף כי בהרבה מקרים הנומאה מדבנן ואפשר לסמוך על הרשב"ץ שיסולר להלן הסובר כי מותר איסור לדבנן לטרוח של קטן. וכל זה בחולה סתם אבל בפיקוח נפש פשוט כי מותר איסור לדבנן. עצה קטן מלאכה עבור אביו אסור להנות מזה. [איסור הלכה ס' שכ"ה].

קטן העושה מעצמו

כאשר קטן מאוד שאינו בר הבנה עושה מעצמו אין טוך למונעו, לא אחרים ולפיכ לא אביו. בדם, קטן בזה שאינו בר הבנה העושה איסור לאדר אביו יש למונע ממנו, ובן כאשר עושה איסור מלעת עצמו ולא עבור אביו אז מותר. [רמ"א שם"ב ס' ז']. ולפי זה אפשר להשתמש בזאטוטים לבעיות בשבת ובגון: 1) מבשיר השמלי שנלבה ומפריע למטחת השבת, אפשר לבגיה מיני מתיקה על חוט החשמל והאיטים שאינם בני הבנה יתלבשוה, כמובן בשעושה בן לעצמו ולא עבור אביו. 2) אנשי המוטל בתחומה של עיר אפשר להעמיד לילו איטוקות והם יקחוהו לביתם.

ספייה לקטן

לע, כי המעוה לקטן מבין עובר על מצות איטוך אשר מלובר בבר הבנה ולולה מש"כ שבתב: "לבל האיטוך בלא תעשה בין אל הוריה, בין אל לבריהם הוא בכל איטוך שהוא בר הבנה שמבין בשמומים לו שזה אסור לעשות לו לאסור". [הגלת בר הבנה נלולה כאשר מבין שיש שבת ויש ימי חולין, כבן שלוש. כמו בן המצוה לקטן עובר על איסור לא תעשה מלאכה אתה וכנ"ל, וכן כתב בשער הציון בס' של"ל ס"ק ל', לענין קטן המבבה שריפת אביו. והגה, יתוש כי מתעסק פטור בשבת ומעתה יש להתבונן לעניין קטן מאוד שאתו לו להתעסק עם חוט החשמל האם נחשב הדבר כספייה איסור, שהרי מלאכת מחשבת אסרה תורה וקטן זה לא חושב על המלאכה והחוט עבורו כמו הבל בעלמא, ומתעסק הוא ומתר לא אסרה תורה ספייה כזאת.

איסור דרבנן לצורכו של קטן

בדם, לומר לקטן לעשות איסור לדבנן לטוך עצמו הרי זה מותר. ומשום כך מותרים הדברים האלה: 1) נקבע חוט העיבוב, מותר לומר לילד שיקח איסור לעצמו לבית הבנסת ואחר כך יתחמם בזה גם אביו. [ביה"ל ס' שמ"ג ד"ה מד"ס]. 2) שכחו להפרים חלה ואי אפשר לאסור, אפשר לתת את החלות במתנה לילד שהוא בן חייב עשרה, ויפרים הוא חלה לטוך עצמו ואז יהיה מותר גם לאחרים לאכול מזה. [אור לציון חלק ב', טעם הדבר כי בגיל זה קטן שייך בהפרשה, ומותר לו לעשותה כי איסורה מדבנן וזה לטוכו]. 3) כאשר החוט גדול יש המתירים לומר לקטן להליך מזגן בשיני. [ביוון שאפשר איסור הפעלתו מדבנן. אלא ועוד, הרי מלליך הוא בשיני ואז וודאי הוי לבנן. ואיסור לדבנן מותר לטוכו של קטן, ובלבד שיבין שעושה זאת לעצמו ובלא תהיה עבייתו עבור בני הבית, כי אז אסור כדין קטן המבבה לליקה ולף שהביטוי מועיל מ"מ אסור ובודאי הטעם משום שעיקר מבטו ומגמתו הוא לטוך אביו, ולולה בזה שו"ת חת"ס חלק ו' ס' י"ג ומגמלא שבת קף קכא.]

ביבוי מכשיר חשמלי

מבשיר השמלי שנלבה בחמצע שבת ומשמיע שירים בקולי קולות, אפשר לנהוג בטולות הבאות: 1) לבטלו ע"י קטן משום שהוא איסור לדבנן וזה לטוכו של קטן, אם בטולה לליקן. 2) לבטלו ע"י גוי מדין שבות דשבת במקום מצוה.

כמובן כאשר אפשר לבטלו בשמיטת את המבשיר יש לעשות כן ולא להתחמם בקטן או גוי.

מקרר שבתו לבטלו את האור שבתוכו יש לדד שמותר לומר לילד שלא יודע שהאור לוקח שיולת משם דבר לטוכו בגון מאוכל מבל טוב שהוא, ובלבד ומבין הוא שעושה זאת לעצמו. אחר שנפתח אריך להגיה מגבת כדי שלא תיסגר הלחת ולקחת את אשר לריכים [והיתר בנוי על זה שהקטן "מתעסק" כי מגמתו פתיחת המקרר ואינו יודע שפועל בזה הלקחת טרה ומתעסק הוא איסור לדבנן כמ"ש בשו"ת אבני נזר ולף שבעקר"ל מולה מ"מ אין זו מלאכת מחשבת ואפשר להיו לדבנן גם בשיטתו, משום שהוא עושה לעצמו דבר אחר ועושה פעולה אחרת אין זה מלאכת מחשבת ומותר רבי עקיבא איגר דהוי לדבנן ואיסור לדבנן מותר לטוכו של קטן. ואם הוא שגדול עומד לפתוח לכאורה אריך למונעו כדי שלא יעבור איסור לדבנן בשוגג ולולה בזה מש"ב ס' של"ל ס"ק ע"ח שאריך בפרה לדבנן בשוגג ולולה נתיות הו"מ ס' רל"ד].

הבית יוסף

לע, כי האחים אלו הם שלא לעשות מבן הבית יוסף בס' שמ"ג ומשום כך אין להתחמם בהם לבני בפרל לק בשעת החק גדול. אבן המקרים הבאים אפשר להתחמם בהאחים הנזכרים לכתחילה לבולי עבמה: 1) כאשר הילד קטן מאוד ולא מבין שיש דברים שאין לעשותם לו אז מותר לכתחילה להעמידו והוא עושה מעצמו מלאכו [רמ"א ס' שס"ב ס' ז' ומגמ"ב ס"ק מ"ד]. 2) כאשר מדובר לטוך מצוה ועניינו מצוה כמו תקיעת שופר, הולכת סידור וכל' ומתנאי והאיסור מדבנן והקטן עושה לטוך עצמו [ולולה מג"א ס' שמ"ג ס"ק ג' שהוכיח כן מהוס' בפסחים]. 3) כאשר הדבר נעשה בחלקלאי בעצמה. [ולולה שולחן ערוך הרב ס' שמ"ג ס' ו']. 4) פתיחת דלת מקרר והקטן לא יודע שיש אור איסורה מדבנן ומוספת שנחשב הדבר פסוק דיבריה דלא נחוא ליה ולוכל המצוה שיש בפתיחה אפשר ויש להקל לסמוך על הרשב"ץ.

עקרי הענין

הרב נחום זאב רוזנשטייך

נאמר בפרשת שמיני ויקרא יא מב "כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השרץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם", ודרשו בברייתא ביבמות קי"ד ע"א "לא תאכלום", לא תאכילום, להזהיר גדולים על הקטנים, שאסור לגדולים להאכיל את הקטנים בשרצים. וכך דרשו ממה שנאמר באיסור אכילת דם, ובאיסור טומאת כוהנים ועיין בתורת כהנים פרשת שמיני שם, ובריש פרשת אמור, וברמב"ם הל' אבל פ"ג הי"ב. ולגבי שבת נאמר בפרשת יתרו (שמות כ' י) "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך וגו'", ודרשו במכילתא (שם) "אלו הקטנים, שהרי גדולים כבר מוזהרים הם". ועיין בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' פא בטעם שצריכים לימוד מיוחד לשבת. וכתב הרמב"ן ויקרא כא א שמהאיסורים הללו לומדים לכל האיסורים שבתורה שאסור להאכילם לקטן, ובטעם הדבר כתב התרומת הדשן ח"ב סי' סב שהקפידה התורה שלא ירגילו הקטן לעבור עבירות וכשיגדיל יבקש לימודו. וראה בשו"ת חת"ס תאו"ח סי' פג שאין זה עיקר, שהרי לא דרשינן טעמא דקרא. ובשו"ת אחיעזר ח"ג סי' פא הוכיח כדברי התרומת הדשן מכמה מקומות שבמקום שלא שייך טעם זה מותר להאכילו, וביאר שם את ההבדל בין איסור זה לאיסור לפני עור. מאמר זה נכתב ע"פ א"מ.

וכן נפסק ברמב"ם שאסור מן התורה להאכיל קטנים בכל הדברים האסורים לגדולים מן התורה הל' מאכלות אסורות פי"ז הכ"ו. והלבוש או"ח ס"ר שמג סעיף א כתב בשם יש מפרשים שרק לגבי איסורי אכילת שרצים ואיסור אכילת דם ואיסור טומאה לכהנים אסרה התורה לגדולים להאכיל ולטמא את הקטנים, אבל בשאר האיסורים האסורים לגדולים מן התורה, אין איסור תורה להאכיל את הקטן, ומ"מ יש איסור להאכיל את הקטנים באיסורים הללו מדרבנן. וכן כתב הפמ"ג משבצות זהב ס"ק א, ובפתיחה כוללת ח"ב בתי בדעת הטור שם, ועי' ב"י שם.

אסור להאכיל קטנים בידים אפילו באיסור דרבנן רמב"ם מאכלות אסורות פי"ז הכ"ו, תוס' ר"ה לג ע"א ד"ה תניא, ע"פ יבמות קיד ע"א בכרמלית דרבנן, מרדכי שבת סי' שסט, שו"ת הרשב"א ח"א סי' צב על פי כתובות ס ע"א מכאן ואילך כיונק שקץ, שו"ע או"ח סי' שמג. ואסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפילו כדברים האסורים משום שבות רמב"ם שם, שו"ע שם. ובט"ז סי' שמו ס"ק ו כתב בדעת המרדכי שמותר לטלטל מפתח ע"י קטן בכרמלית, ובפמ"ג שם מ"ז ס"ק ו כתב שמותר דוקא לצורך מצוה, ובשו"ת שואל ומשיב מהד' ג ח"א סי' קיז תירץ שאין חרששים למיסרך כיון שאין זה דבר קבוע, ובשו"ת רעק"א סי' טו ושו"ת חת"ס ח"ו סי' יג כתבו שאינו מותר אלא לצורך הקטן. ועי' שו"ת בית יצחק (שמלקיש) או"ח סי' כד שבשבת שיש בקטן איסור מה"ת מהכתוב אתה ובנך, לא תקנו חכמים חינוך, ובשו"ת משיב דבר ח"א סי' כ כתב שיש חילוק בין איסור אכילה לאיסור שבת. שכן מצינו שאסור לגדול לומר לקטן שיזרע בשבילו כלאים דרבנן, שמא יסרך אחר מנהגו כשיגדיל ראה שבת קלט ע"א. ורשב"א שם קנג ע"ב וקבא ע"א ויבמות קיד ע"א, שבדבר שאינו אלא לצורך הגדול חרששים למיסרך. ועי' ערובין מ ע"ב.

ובדבר שהוא לצורך הקטן, נחלקו הראשונים. יש סוברים שמותר להאכילו איסור דרבנן אף בידים, שכיון שבדברים האסורים מן תורה נפסק בהלכה שאין בית דין מצווים להפרישו, בדברים האסורים מדרבנן התירו דרגה אחת יותר, שלא העמידו חכמים את הבריחם אלא אצל הגדולים ולא אצל הקטנים רשב"א שבת שם ויבמות שם, ובתשובותיו ח"א סי' צב שהוא להלכה ולא למעשה, הובא בב"י שמג, ועי' ר"ן יומא ריש פ"ח שכן נראה מנדה מו ע"ב בקטנה שנדרה. ועיין במג"א שם ס"ק ג בתיונק חולה להאכילו חמץ ע"י נכרי, ושם שכתב ס"ק טו בטלטול מוקצה. ועי' שו"ת ראנ"ח תאו"ח סי' קיב וכנה"ג יו"ד סי' כא הגב"י אות נה בסתם יינם, ושו"ת אגודת אזוב חיו"ד סי' יב בפת עכו"ם. ויש ראשונים שסוברים שאף לצורך הקטן אסור להאכילו באיסור דרבנן ריטב"א יבמות קיד בשם מהר"ם, מרדכי שבת סי' שסט, הובא במג"א שם ס"ק ה, ע"ש ובמחצה"ש, וכ"כ השער המלך שביתת עשור פ"א ה"ג בד' הרמב"ם מאכ"א שם, ובבאה"ל שמג לדעת השו"ע שסתם. ויש שכתב שאף לדעה זו האסור הוא רק בהגיע לגיל חינוך שו"ת ראנ"ח שם. ועיין בחקרי לב או"ח סי' סג - סט שחולק.

מלבד האיסור להאכיל את הקטן בדברים באיסורי תורה, שנאמר לכל אחד ואחד מישראל. נחלקו בגמרא יבמות קיג ע"ב וקיד ע"א, ונדה מו ע"ב לגבי קטן שאכל איסורים מעצמו, אם בית דין מצווים להפרישו. לדעת רבי פדת ורבי יהודה בשם שמואל אין בית דין מצווים להפרישו, ורבי יוחנן מסתפק בדין זה ראה יבמות שם, ותוס' ד"ה אלא, וריטב"א שם. ולהלכה פסק הרמב"ם הל' שבת פי"ב ה"ז והטור והשו"ע או"ח סי' שמג סעיף א, ורמ"א יו"ד סי' שעג סעיף א שאין בית דין מצווים להפרישו ועיקם עוד ברמב"ם הל' שבת פכ"ד הי"א ומ"מ וכס"מ, והל' מאכלות אסורות פי"ז הכ"ז והל' אבל פ"ג הי"ב, סמ"ג לא"ת סה וקמח ורלד, רשב"א וריטב"א יבמות שם. ועיין בבית יוסף או"ח שם בדעת הרא"ש ריש שבת, ושו"ת ראנ"ח או"ח סי' קיב וחקרי לב או"ח סי' עד. ולדעת התוס' גיטין סי' נה ע"א ד"ה ועל שהיא בעיא שלא נפשטה. והטור יו"ד סי' שעג כתב שבטומאת כהנים שדרשו "להזהיר גדולים על הקטנים", כשם שאסור לטמא כהן קטן בידים, כך כשאר הוא רוצה להטמאות מעצמו, מצווים להפרישו. ובבית יוסף שם כתב שלדעת הטור הוא הדין שצריך להריש קטן מלאכול דם ושרצים, כיון שגם בהם שיש בהם ריבוי מיוחד וכנ"ל. ועי"ש בב"ח ובט"ז ס"ק א.

בקטן שהגיע לגיל חינוך, נחלקו הראשונים אם יש חיוב על בית דין, או על האב, להפריש אותו מלעבור על איסורים, מדין חינוך, יש סוברים שאין מצווים להפרישו, מפני שהחיוב בחינוך מחייב רק לחנכו לעשות ולקיים מצוה, אבל אין זה מחייב להפרישו מלעבור על איסור תוס' ישנים יומא פב ע"א בשם ר"א ממיץ, תוס' נזיר כח ע"ב ד"ה בנו, רשב"א ותוס' רי"ד ומאירי ונמוק"י יבמות קיד ע"א, שו"ת הרשב"א ח"א סי' קכח. בטעם החילוק שבין מצות עשה לאיסור לאו בענין מצות חינוך כתב בתרומת הדשן (סי' צד) שמצות עשה צריכה אזהרה יותר מאיסור לאו שהוא שב ואל תעשה, ובשו"ת חקרי לב סי' ע כתב שלפי שחובת חינוך תיקנו חכמים כענין של תורה, שחייבה את האב למולו ולפדותו וללמדו תורה, שהן מצוות עשה, [ואין להקשות ממה שמצינו שמחנכים קטן בעניני יום הכפורים, כיון שאין זו הפרשה מאיסור, אלא חינוך למצות עשה "ועניתם את נפשתיכם" תוס' ישנים ביומא שם, ובשו"ת חקרי לב שם כתב שלדעת הראשונים הללו שחייבים לחנכו, גם שלא יעבור יעבור על איסור מלאכה בשבת לפי שיש בו עשה (שמות כג יב) "יבוים השביעי תשבת". וכ"כ בחי' חת"ס סוגיות, ומלא הרועים ערך "קטן אוכל נבלות", לדעת תוס' שבת קכא ע"א ד"ה שמע, וצפנת פענח שבת פכ"א ה"א. ועי' שו"ת חוט המשולש סי' מה. וראה ביריאים (סי' נא), ובראב"ד ה"ב בס' עמ' רג כתב שחמנכים קטן דווקא שיפרוש מאיסור זה מפני שצריך חינוך להסירו מהרגלו, שהורגל לאכול ביום הכפורים, מה שאין כן בשאר איסורים].

ויש ראשונים שסוברים שלא אמרו אין בית דין מצווים להפרישו אלא בקטן שלא הגיע לחינוך, אבל קטן שהגיע לחינוך, כיון שחייבים לחנכו, כל שכן שצריך להפרישו שלא יעשה עבירה תוס' שבת שם, רשב"א יבמות שם וריטב"א שם בשם הרא"ה, וכן משמע מתוס' ר"ה לג ע"א ד"ה תניא וערכין ג ע"א סוד"ה אין, וכתבו הפוסקים שלדעה זו אין חילוק בין בית דין לאביו ב"י וב"ח או"ח סי' שמג בדעת התוס'. דעה זו הובאה ברמ"א או"ח סי' שמג סעיף א', בשם יש אומרים. וכך פסק בחיי אדם כלל סו סעיף ג שכיון שהגיע לכלל שנים שאביו חייב לחנכו, מצוה על כל אדם להפרישו מאיסור וכתב שם שבאיסור דאורייתא יש להחמיר כדעה זו, ודבריו הובאו במשנ"ב שם ס"ק ד'.

וברמב"ם הל' מאכלות אסורות פי"ז הכ"ח פסק שאף על פי שאין בית דין מצווים להפרישו אפילו קטן שהגיע לחינוך, מ"מ אביו מצווה לגעור בו ולהפרישו, כדי לחנכו בקדושה כדעת הרמב"ם פסקו התוס' ישנים יומא שם בתירוץ הראשון, תוס' נזיר כח הרמב"ם שכשהגיע לחינוך אף בית דין מצווים ובלא הגיע לחינוך אע"פ שאין חיוב לחנכו מצוה על אביו לגעור בו מחמת הפסוק במשלי "חנוך לנער". ובסמ"ג לאוין קמח כתב שמצוה להרגילו בקדושה כו' ולא הזכיר בפירוש שהחיוב הוא רק על אביו. וכתבו הרדב"ז שו"ת רדב"ז אלף תלב ותקסג, ועל הרמב"ם הל' מאכ"א שם ע"פ רמב"ם שבת שבת פכ"ד הי"א, והבית יוסף סי' שמג, וכס"מ הל' מאכ"א שם ע"פ הרמב"ם שבת שם שלדעת הרמב"ם, אם אביו הניח לו ולא מנע ממנו לעשבור על האיסור, בית דין ממחים בידו שלא ינהגו לעשות איסור, וכך פסק הט"ז שם סק"א.

המאירי יומא עח ע"א והערוך לנר סוכה ב ע"ב כתבו שקטן שהגיע לחינוך, אף אמו חייבת להפרישו מאיסורים. וחלקו עליהן בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג שו"ת מהר"ם בר"ב שם ובמגן אברהם שם ס"ק א ותרטז ס"ק ב שאין האם חייבת, שלדעתם אף במצוות אין חובת חינוך על האם.

אסור להאכיל קטן באיסורים בידים, אפילו אם הקטן אינו בר הבנה אסור שו"ע הרב שם או"ח סי' שמג סעיף ב'. וראה במשנה ברורה סי' שמג ס"ק ב, ושעה"צ ס"ק ו, בשם האחרונים, וכתב שם שמספר איסור ואיתור משמע שבאינו בר הבנה אין איסור ספיה לקטן ומותר להאכילו, ותמה על זה, ה"ל "ותמוה מאד, דמוכח בהדיא בגמרא לדיפוך, וכבר הקשה עליו בספר חיי אדם, וכן המגן אברהם לא העתיקו אלא להשמיענו דבאינו בר הבנה אין צריך אביו להפרישו, אבל למיספי לה סיים אחר כך בהדיא דאפילו אינו בר הבנה אסור, וכן כתב הגאון רבי זלמן [שולחן ערוך הרב שם]. ועיין בב"ח בסי' רסט ומחצית השקל שם בדעתו. ועיין בפמ"ג בפתיחה כוללת שם שאף קטן שוטה אסור להאכילו איסור דאורייתא. אבל החיוב על האב [או על בית דין] להפריש קטן שהגיע לגיל חינוך מאיסורים כשהוא רוצה לעבור עליהם מעצמו לא נאמר אלא בתינוק בר הבנה איסור והיתר סי' מח אות ח, הובא במג"א שמג ס"ק ב, שמבין כשאומרים לו שדבר זה אסור שו"ע הרב שם ק, ומשנ"ב ס"ק ג ועי"ש בשעה"צ ס"ק ו. ובשו"ת חקרי לב סי' ע' מבואר שזהו הזמן שהגיע לחינוך באיסורים, ומ"מ יש להפריש קטן אפילו כשאינו בק הבנה מלאכול מאכלות אסורים, לפי שהמאכלים הללו מטמטמים הלב וגורמים לו טבע רע יש"ש יבמות שם ע"פ הגהות אשר"ר ע"ז פ"ב סי' ו שמינקת לא תאכל דברים טמאים, וכך נפסק ברמ"א יו"ד סי' פא סעיף ד', ובמג"א שם. וראה משנ"ב תקס שעה"צ ס"ק כד בשם של"ה ושאר ספרי מוסר, שאסור לזמר שירי עגבים לתינוק מטעם זה.

באיסור דרבנן לדברי הכל אין בית דין מצווים להפרישו יבמות קיד ע"א. וקטן שהגיע לגיל חינוך לדעת הרמב"ם סובר באיסור דאורייתא שאביו חייב להפרישו משום חינוך, הוא הדין באיסור דרבנן, אלא שם הניח לו אביו לעבור על איסור דרבנן נחלקו אין בית דין ממחים בידו עיין ברמב"ם הל' שבת פכ"ד הי"א והל' מאכ"א פי"ז הכ"ז וכס"מ שם בדעתו, וכ"כ בב"י שמג בשם הר"י פאסי, ובשו"ת רדב"ז אלף תלב, ובט"ז שמג ס"ק א, ובמג"א שם ס"ק ב הוכיח ממה שחייב לחנכו בתפלה דרבנן, שה"ה באיסור דרבנן. ובחידושי חת"ס או"ח שם שכך נראה מתוס' ד"ה לא ע"א ד"ה תניא, ולדבריו צ"ל שה"ת לאסורים בקטן שהגיע לחינוך שמצוה על כל אדם להפרישו, וכך נראה מתוס' ערכין ג ע"א סוד"ה אין. ועיין במלא הרועים ערך "קטן אוכל נבלות" אות ב שהוכיח שמאיסור דרבנן אין חיוב על אחרים להפרישו אפילו הגיע לחינוך, וכ"כ בחיי אדם כלל סו הובא במ"ב שם ס"ק ז. והרמ"א שם פסק שלהלכה באיסור דרבנן אף אביו אינו חייב להפרישו. וביאר אליה רבא שם ס"ק ב בדכת הרמ"א שבאיסור דרבנן יש לסמוך על דעת הסוברים שאין חיוב חינוך אלא במצוות ולא באיסורים. וה"ז ס"ק א כתב את דדעת הרמ"א, ותמה עליו. ובבאור הגר"א פירש שכונת הרמ"א שאביו אינו מצווה רק בדבר שהוא לצורך הקטן, ועיין במשנ"ב שם ס"ק ג.

דבר שאין איסורו אלא משום ביטול מצות עשה, כתבו אינו אסור להאכילו לקטן, ומטעם זה כתבו שמותר להאכיל קטן בשבת לפני קידוש הל' ברכות למהר"ם, הובא בהגמ"י שבת פכ"ט אות מ ובתרה"ד סי' צד וסי' קכה. [עיין יבמות קיד ע"א בתרומה טמאה], נפסק ובב"י סי' רסט, לענין קידוש בבהכ"נ שנוהגים ליתן הכוס לקטן, לפי שאין קידוש אלא במקום סעודה. ועי"ש בשו"ע א ומג"א ס"ק א. וביאר בתרומת הדשן שם סי' קכה שאף על פי שהאיסור להאכיל לקטן נאמר אף בדבר האסור באסור עשה, יש לחלק בין איסור הבא מכלל עשה לבין ביטול ופגם מצות עשה. ועי"ש בסי' צד שאין סתירה מכאן לה שנאמר בשם התוס' ישנים שאין חינוך אלא למצות עשה, שממצות עשה צריכה אזהרה יותר מאיסור לאו, אע"פ שאיסור לאו חמור מאיסור עשה. ובתרומת הדשן שם כתב שהוא הדין באיסור אכילת מצה בערב פסח, שהוא כדי שיהא היכר לאכילתה בערב, שמותר להאכיל לקטן מטעם זה וכן נפסק ברמ"א או"ח סי' תעב סעיף ב, אלא שאם יש בו דעת להבין מה שמספרים בלילה מיציאת מצרים, אין להאכילו מצה בערב פסח, שהרי אמרו בהגדה בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, ואם ימלא כריסו מן המצות לא שייך לומר בעבור זה, שאין המצה חידוש לו. וכך נפסק ברמ"א שם סק"ז ובמשנה ברורה שם סקי"ג.

בעבירות שבין אדם לחבירו, כתב הרמב"ם שמצווים להפריש את הקטנים, כדי שלא תארע תקלה על ידם, וראוי לבית דין להכותם על הגזבה, כדי שלא יהיו רגילים בה, וכן אם הזיקו שאר נזקין רמב"ם הל' גנבה פ"א ה"י ורע"ש בס"מ שדין זה נאמר לדברי הכל. ועיין בב"ח או"ח סוף סי' שמג ופמ"ג שם מ"ז ס"ק ב.

בגמרא סוכה מו ע"ב "לא יאמר אדם לתינוק אתן לך דבר, ולא יתן לו, משום שמלמדו לשקר, שנאמר ירמיה ט ד "למדו לשונם דבר שקר". ועיין ביבמות סג ע"א 'אל לא תעביד הכי שנאמר למדו לשונם כו'. והרמב"ם הל' שבועות פי"ב ה"ח כתב שצריך להיזהר בקטנים וללמד לשונם דבר אמת בלא שבועה, כדי שלא יהיו רגילים להישבע מהרה כגון, זה הדבר כמו חובה על אבותיהם ועל מלמדי תינוקות. ועיין דרכי משה ד"ר יו"ד רלג סי"ק א. ובשו"ת מהרצ"ח סי' נח ציין לסוכה מו ע"ב. ועי"ש ברמב"ם הל' שבועות פי"ב ה"ז, וברמ"א יו"ד סי' רלג סעיף א. ובאגרות משה חיו"ד סי' קלו כתב על חינוך מעורב לילדים וילדות, שאע"פ שבקטנותם לא שייך בזה איסור, יש לחנכם להתרחק מכך, עי"ש שתלה הדבר במלוקות אחרונים אם יש חינוך בעשיית מצוה שגדול אינו יוצא בה. ובמשנה ברורה סי' שמג ס"ק ג כתב שפשוט שאם שמע שבנו או בתו הקטנים מדברים לשון הרע, מצוה לגערו בהם ולהפרישם, וכן מחלוקת ושקר וקללות, שאם יניחם ויורגלו בכך, אף כשיגדלו וישמעו שיש בזה איסור יהיה קשה להם לפרוש מהרגלם.

גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי מנשה הקטן קליין - גאב"ד אונגוואר תרפ"ה - תשע"ב) מכתב ידו

איסור ספיה בהולכת הקטן בשבת

מעודי מתהתי, אמאי סמכו האנשים ליתן לבניהם הסידורים בשבת להביאם לביה"מ וכן שנותנים להם שאר דברים בשבת אי שפיר דמי לעשות כן ואי יש חילוק בין קטן לקטן ועד כמה הוא השיעור. ונראה דגרסינן בגמ' שבת קכ"א נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששיבתתן עליהן ודייק בגמ' ש"מ קטן אוכל נבילות ב"ד מצווין עליו להפרישו ומשני בקטן הועושה על דעת אביו ועיין רש"י שם קטן עושה ע"ד אביו ויבמות פ"ח דף קי"א וכתבו המפרשים הביאם הב"י סי' שמ"ג לחלק בין קטן שיש בו דעת להבחין שונה לאביו בכך שאסור אבל קטן שאין בו דעת להבחין אין מצוה עליו ואין שביתתו עליו ועיין או"ח סי' של"ד סעי' כ"ה וסי' שמ"ג וסי' ש"ד ובאחרונים שם.

וראיתי בספר משכנות יעקב או"ח סי' קי"ח הביא שאלה בקטן הועושה מלאכה בשבת אם אביו חייב להפרישו מדאורייתא או מדרבנן והביא משנה דפ' כל כתבי שבת דף קכ"א נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששבתתו עליהן ודייק בגמ' ש"מ קטן אוכל נבלות ב"ד מצוין להפרישו ומשני בקטן הועושה על דעת אביו ע"כ וכתב הגאון ז"ל ומדברי רש"י שם גבי קטן עושה ע"ד אביו משמע דטעמא דאסור בקטן משום דהוה כמצווהו וכן פרש"י ביבמות פ"ח דף קי"א שהתינוק צופה באביו וכו' וכאלו מצווהו לעשות משמע שדעתו ז"ל דהוי כמו בשאר איסורין דאמרינן דלא ליספי ליה בידים ולכן חילקו קצת פוסקים בין קטן שיש בו דעת להבחין שונה לאביו בכך או לא עיין בב"י שהאריך בזה.

ולענ"ד הדבר צריך עיון גדול דמה צורך בזה לדין דלא ליספי להו וכו' הנוהג בכל איסורין הא מקרא מלא דבר הכתוב לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך וע"כ בבנו ובתו הקטנים דגדולים הן מוזהרין בפני עצמן ואין מצווחן על האב אע"כ בקטנים ומצוות שביתתן על האב כמו שביתת עבדים ובהמה וכו' ומצאתי הדבר מפורש להרמב"ן ז"ל בפי' על התורה פסוק זה וז"ל ובנך ובתך הקטנים הזהירם הכתוב שלא יעשו בנים הקטנים מלאכה לדעתנו וכרצוננו עכ"ל והוא מבואר כמ"ש וסיים עכ"פ הרי מבואר מדבריו דקטן הועושה ע"ד אביו איכא לאו מפורש ולא משום דהוי כספי ליה בידים ולפ"ז וודאי אין לחלק בין קטן לקטן מאחר שמפורש בקרא בנך ובתך הקטנים איך נוציא מכלל זה קטנים שאין בהם דעה שלימה וקרא סתמא אסור בכל קטן ולפי דברי הגאון ז"ל ליכא שום היתר בשום קטן וכל מי שעושה כן עובר אלאו מפורש בתורה.

אמנם לענ"ד לאחר בקשת אלף מחילות מכ"ג ז"ל כל דבריו הם בכאן שלא בדקדוק, וצע"ג, ודברי רבינו מאה"ג רש"י ז"ל והפוסקים דאזלו בשיטתם נכונים הם, ואפרש שיחתי, ומקודם אני תמה אהאי גאון ז"ל דאישתמיטתיה מיניה דברי רש"י על התורה בפסוק אתה ובנך ובתך שפירש"י ז"ל וז"ל אתה ובנך ובתך אלו קטנים אז אינו אלא גדולים אמרת הרי כבר מוזהרין הן אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על שביתת הקטנים וזהו ששנינו (שבת קכ"א) קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני שביתתו עליך עכל"ה.

והנראה מפורש דרש"י ג"כ פי' דהאי משנה בשבת שדן עליה הגאון ז"ל ודצה להוכיח דדעת רש"י מטעם אחר הוא דאסור משום דאסור לספות בידים אינו כן אלא ס"ל דהוא מטעם הלאו המפורש משום ששביתתו עליך וזה כמו שפי' הרמב"ן ז"ל שהביאו הגאון וא"כ מדהביא דברי הרמב"ן ז"ל להקשות אפי' רש"י צע"ג שלא זכר מדברי הרמב"ן רש"י שם באותו פסוק ממש שהם כדברי הרמב"ן ז"ל וא"כ עכ"ה הכי נמי דפירושו בגמ' נמי כפירושו שם התורה וזה פשוט.

ומעתה אזלה לה נמי מה שכתב הגאון משכנות יעקב וז"ל מבואר שמלבד איסור שיש בכל האיסורים שלא להאכילו בידים יש בזה עוד איסור מפורש בפ"ע מלאו דלא תעשה כל מלאכה וכו' וקצת ב"א מזלזלין מאד בדורנו בנתינת חפץ לתינוק לטלטל ולהביא מב"ה מבלי שום על לב שיש בזה איסור דאורייתא ואף בכרמלית עכ"פ איסורא איכא ע"כ ע"ש אבל לפי מה שכתבתי אין להתרעם על אחינו בני ישראל דיש לחלק בין קטן לקטן אבל ודאי קטן שיודע למי עושה הצדק עם הגאון ז"ל דאז כבר עושה לדעתנו אבל אם עושה מעצמו לית לן בה וכנ"ל.

ולכן נלפע"ד מה שעולה להלכה דבקטן שאין בו דעת שעושה לדעת אביו מותר לו ליתן סדור אף שיודע שישאנו למקום שהוא רוצה לילך כגון לביה"כ וכדומה, אבל בקטן שעושה לדעת אביו, ודאי אסור לעשות, שהרי כאן כבר באנו לאיסור של שביתה, ואף במקום שאין שם רה"ר אלא כרמלית, וליכא אלא איסור דרבנן, וידוע דברי הרשב"א דבאיסור דרבנן ספינן לי' בידים מ"מ כבר חלקו עליו כמה, ועוד הרי הר"ן פ' כל כתבי כתב להדיא דאף להרשב"א ספינן ליה רק לצרכו אבל לא לצדרכנו ואדרבה מחינן בידיה ע"ש אבל אם עושה לעצמו כגון שצריך ליה סידור או חומש להתפלל והוא נוטל אותו לעצמו אין צריך למחות בידו וכשיהיה כבר הסידור בביה"כ מותר גם אביו להתפלל בו כיון הבביאו לדעת עצמו שהוא צריך לו וכן כל כיוצא בזה.

ס"ק ד'.

הנושאים הבאים

אחרי קדושים –איסור ספיה לקטן
"כל נפש מכם לא תאכל דם" (י"ז י"ב להזהיר גדולים על הקטנים יבמות קי"ד)

אמור – תשלומי תרומה "ואיש כי יאכל קודש (כ"ב י"ד וברש"י קודש – תרומה)

בהר בחוקתי – קנייני מטלטלין "וכי תמכור ממכר לעמיתך" (כ"ה י"ד)

במדבר - שבועות – תוספת יו"ט – עניינא דיומא

מוסד הרב קוק

חדש
שלמי מנחם
שו"ת בענייני
הלכות שכנים
ושכירות פועלים

מכון ירושלים
הופיע
יד דוד
על מסכתות
נדרים נזיר וסוטה
להגאון רבי דוד זינגהיים זצ"ל
יו"ל לראשונה מכת"י המחבר עם
מקורות וציונים

עורך הרב הלל מן

החשיבות להתייחס לקטן כגדול

דרכו של הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זיע"א היתה למסור מידי שבת בשבתו בשבתות הקיץ בשעת רעוא דרעוא דרשא בעניני פרקי אבות, ורבים וטובים היו נוהרים לבית המדרש לשמוע את דבריו המאירים.

ותיאר בנו, שבאחת השבתות הגיע לביתו עובר אורח איש חסיד ות"ח, והודעתי לו כי הנני הולך לדרשת הרב דמתא בפרקי אבות, ומשתבח בי' אותו האיש שהוא אינו הולך לשם, שכן מעולם לא שמע דרשה מהרב מרא דאתרי' כיון שהוא מחזיק עצמו ת"ח וחסיד לא פחות מן הרב ומה לו ולדרשתו, ועניתי ואמרתי לו כדי בזיון אוי לאותה בושה וכלימה.

תחילה הוכיחו והראה לו דברי אביו על הכתוב "מסיר אונו משמוע תורה גם תפלתו תועבה", דק' לכאו' מה שייכות של קבלת התפלה לשמיעת דברי תורה, אלא שפירוש הדבר הוא היות ולכאו' ק' היתכן שהאדם לא ירצה לשמוע ד"ת הנחמדים מזהב ומפז רב מחוקיך מדבש ונפת צופים יוצאים מאת ה' שכל אלקי, וע"כ משום שאומר - כי אותו האומר זאת הוא קטן הערך יותר ממנו, והגדול אין צריך לשמוע מן הקטן ממנו, אולם טעותו גדולה היא לאין ערוך.

שהרי לפי שיטתו שהגדול אינו צריך לשמוע מן הקטן ממנו, א"כ איך ישמע לו הקב"ה את תפילתו שהוא קטן ממנו אין ערוך אליו כלל, וז"ש מסיר אזנו משמוע תורה, באומרו שהוא קטן ממנו, לכן גם תפלתו תועבה שהקב"ה אלף אלפי אלפים הבדלות ודאי גדול ממנו, לא ישמע לתפילותיו. ובאותה מידה ידאג לחוס על הקטן לבל יחטאינו בחטאים בחושבו שהוא פחות מחוייב מהגדול, ולכן סגולה נפלאה היא להתקבל חמלתו, שיטה אזניו לשמוע תורה אף למי שהוא קטן ממנו, ולזה צריך הטיית אוזן, היות כי היצה"ר אומר לו להיפך, לכן יכבוש את יצרו ויטה אזנו לשמוע מן הקטן ממנו, ולעומת זה מדה כנגר מדה גם הקב"ה ישמע לקול תפלתו.

הרה"ג ירחמיאל קראם

'אכילת דם'

דינים שונים ורבים נאמרו על הדם. על נוזל החיים הזורם בעורקנו. על דם האדם ועל דם בעלי החיים. מצוות רבות נעשות בדם. מצוות מילה, הטפת דם ברית שעל ידה אנו נכנסים בבריתו של אברהם אבינו עליו השלום. מצוות זריקת הדם בקרבנות שהיא המכפרת ודינים מיוחדים שיש לדם של קרבן החטאת עוד קודם זריקתו של הדם על המזבח.

בהרבה מקומות בתורה הוזהרנו על האיסור החמור של אכילת דם בהמה, חיה ועוף בין טמאים ובין טהורים. פסוק מיוחד נאמר באיסור אכילת דם להזהיר גדולים על הקטנים. אבל דם אדם, דם שרצים ודם דגים לא חייבים עליהם מן התורה.

דינים נוספים נאמרו על הדם שהוא נכלל בתוך שבעת המשקים המכשירים את האוכלים לקבל טומאה. 'שבעה משקין הם', אומרת המשנה במכשירין, שאם באו על האוכל הכשירו אותו לקבל טומאה ואלו הם: 'הטל, והמים, היין, והשמן, והדם, והחלב, ודבש דבורים'. אף שנאמר בפסוק 'מכל האוכל אשר יאכל אשר יהוא עליו מים יטמא' שצריך ביאת מים כדי להכשיר לקבל טומאה. אין הדבר אמור רק בביאת מים בלבד. אלא גם אם באו על האוכל ששה משקין נוספים, כמו: יין, שמן, חלב, דבש, דם או טל הוכשר האוכל לקבלת טומאה.

את המקור לקביעת שבעת המשקין למדו חז"ל מהמשך הפסוק: 'וכל משקה אשר ישתה', שבא להוסיף על מה שנאמר בתחילת הפסוק: "אשר יהיה עליו מים' ממה שכתבה תורה רק מים הייתי אומר ש'אין לי אלא מים מנין לרבות היין והשמן והחלב והדבש והדם והטל תלמוד לומר 'וכל משקה אשר ישתה'. לא רק מים אלא גם כל מה שנקרא משקה נכלל בשבעת המשקין.

בתוספתא הובאו לכך דרשות מפסוקים ומהם למדו חז"ל מי מהנוזלים נקרא משקה להיכלל בין שבעת המשקים המכשירים לקבל טומאה. אמנם דעת הרמב"ם היא שעיקרן של שבעת המשקין הוא מהלכה למשה מסיני והפסוקים שהביאה התוספתא הם רק לאסמכתא בעלמא.

לכאורה אם נתבונן נמצא שלכל אחד משבעת המשקים ישנו מאפיין מיוחד. מים וטל הם המשקים שנאמרו בפסוק: 'אשר יבוא עליו מים'. הם הכרחיים לקיום הבריאה. הם קדמו לבריאה 'ורוח אלוקים מרחפת על פני המים'.

יין ושמן הם משקים שזבים ויוצאים מהפרי בתהליך של סחיטה. הם בעצם גופו של הפרי הגמרא דנה על זיתים וענבים האם המשקה שבתוכם 'מבלע בליעי או מפקד פקידי'. הם שונים ממשקים היוצאים מתותים או רימונים או שאר כל הפירות שאלו נקראים מי תותים או מי רימונים או מי פירות. 'יש להם שם לוואי'.

חלב ודבש הם מהות שונה. בהתהוותו של חלב הנקבה אחרי שילדה נחלקו תנאים: רבי מאיר סובר דם נעכר ונעשה חלב ודורש זאת מהפסוק: 'מי יתן טהור מטמא' היינו חלב מדם. שחלב הנקבה היה בתחילה דם, שאסור. והפך לחלב שמותר. כמו בבהמה שהדם שלה היה אסור באכילה וכשהוא נהפך ונעשה חלב הוא מותר באכילה. ולדעת חכמים ורבי יוסי 'אין החלב בא מן הדם'.

דם הוא המשקה הנמצא בכל חי. כל הנבראים שיש בהם דם נולדים כך עם הדם. לכן הוא נקרא דם הנפש כי באין דם רח"ל אין נפש. על הדם נאמר שהוא נשפך כמים. אבל המקור ממנו למדו בגמרא שדם נחשב משקה הוא מהפסוק: 'ודם חללים ישתה' שנאמר בפרשתנו על ידי בלעם.

אף על פי שהחשבת הדם למשקה נלמדת מהפסוק 'ודם חללים ישתה' הדם יכול להיחשב משקה גם אם אינו יוצא מהאדם כשהוא כבר נקרא 'חלל' כשהוא מת. אלא גם בעוד האדם חי, כאשר יצא ממנו דם כתוצאה ממכה או פצע. הגמרא קוראת לזה 'דם מגפתו' דם שיצא כתוצאה מנגיפה ממכה 'פן תגוף באבן רגלך' יש לו דיני דם.

במשנה בחולין נחלקו בזה תנאים אם דם מגפתו מכשיר אוכלים לקבלת טומאה או לא. השאלה היא אם אומרים 'מה לי הרגו כולו מה לי הרגו מקצתו' או לא. למעשה אם יצא ממנו דם, אם נשפך דמו זה נקרא 'דם חללים'. וכתבו הראשונים שבאמת מהתורה אין דם מגפתו נחשב למשקה והלימוד מדם חללים הוא רק אסמכתא.

אם אתה פוצע אדם ודמו שותת זה נחשב להריגת מקצתו שפכת את דמו לארץ. התורה אומרת: 'שופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלוקים עשה את האדם' פשטות הפסוק היא כמו שלומד רש"י ותרגום אונקלוס שהכוונה היא שיש עדים שראו את שפיכת דם האדם. רק כאשר אדם שפך דם 'באדם' לפני שני עדים אז דמו ישפך. 'כי בצלם אלוקים עשה את האדם'.

הגמרא בבבא מציעא אומרת: 'כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים' 'דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חוורא' שקודם מאדימים פניו כמו שכתבו תוס' שם: 'שהדמים מתאספין לברוח' וכשהוא מתבייש הוא מחוויר. לכן מי שעושה זאת על ידי הלבנת פני חברו נחשב לשופך דמים. ואולי בדרך דרש נוכל לומר שזה נקרא: 'שופך דם האדם באדם'. אם תלבין פני חברך אתה יכול להיחשב שופך דמים גם אם לא הקזת את דם חברך החוצה. גם אם הדם נשאר בתוך גופו.

המשנה באבות אומרת: 'והמלבין פני חברו ברבים והמפר בריתו של אברהם אבינו עליו השלום והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא'. חטאו של המלבין פני חברו ברבים כל כך חמור שאין לו חלק לעולם הבא.

הרשב"ץ בפרושו 'מגן-אבות' מסביר מדוע החמירו בהלבנת פנים ברבים יותר מהרציחה, שהרי הרוצח יש לו חלק לעולם הבא והמלבין פני חברו אין לו חלק לעולם הבא. מפני שהאדם הזה לא מרגיש ולא מכיר שהלבנת פנים זה רציחה והחטא הזה לא חמור עליו 'ולא יתעורר לתשובה וימות וחטאו עמו ועונו בו'.

'החיים והמוות ביד הלשון'. עם הלשון שלך אתה יכול להחיות אדם ואתה ח"ו יכול להרוג אותו. עלינו להתבונן ולהפנים שיש שפיכות דמים ויש רציחה גם בלי להרוג ובלי לפצוע ואפילו בלי לשפוך דם. בין אדם לחברו זה לא משחק זה דבר מסוכן זה יכול להרוג אפילו בלי שתרגיש שעשית משהו רע.

אנחנו צריכים להיות רגישים לכבוד חברינו לחשוב פעמיים לפני שאומרים ביקורת לפני שאומרים בדיחה שיכולה להרוג. לא תמיד רואים את הדם הנשפך אבל הוא נשפך. צריך לחיות תמיד עם חשבון הנפש, מה אמרתי, איך התנהגתי כי אם לא אכיר, אם לא אדע שעשיתי רע, אאבד גם את עולם הבא.

מוסד הרב קוק

חדש

שלמי מנחם

שו"ת בענייני הלכות שכנים ושכירות פועלים

היישבה

מוקד 'אחינו' להכוונה, הישום וייעוץ 1-800-20-18-18 שיחת חינם

פוטו סטודיו

גל פז- רשת למוסיקה ירושלים-ב"ב-חיפה

פוטו ציון צילום אירועים, מצלמות וסטודיו

אחים הקר רשת בשר למהדרין

• בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס •

צבי ורצברגר בית האנרגיה

המנעולן הנאמן זאב הורוביץ דלתות פלדה ומפתחות

לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר